

תיכון בן גוריון נס ציונה

מגמת גיאוגרפיה

יחידת הנת"ב בגיאוגרפיה

חוברת לימוד ותרגול

ליקוט עריכה וכתובה: נדב שמגר
לשימוש חופשי שאינו מסחרי

גרסה 1.2

מבוא:

יחידת הנתי"ב הקרויה גם בשם יחידת האנסין הינה יחידת לימוד האחרונה והמסכמת להשלמה לרמה של חמש יחידות בגרות בגיאוגרפיה. יחידה זו באה לסכם את כלל החומר הנלמד ביחידות הלימוד המקבילות (כגון תכנון ופיתוח המרחב) לצד בדיקת רמת הידע והמיומנויות השונות הנוגעות לשימושים באטלס, כל זאת על ידי ניתוח חבל או מדינה שאינה ידועה מראש.

כעיקרון, לא ניתן ללמוד ליחידת לימוד זו ללא נוכחות בשעורים השוטפים היות ובסיס הידע נלמד בשעורים ומטרת חוברת זו, להציג סיכום של החומר הלימודי (העיוני ולא המעשי) לצד תרגולים. מהניסיון שלנו, ככל שרמת ההבנה ביחידות ההתמחות (תכנון ופיתוח המרחב) גבוהה יותר, וישנה בקיאות רבה יותר בשילוב ושימוש במונחים הבסיסיים של השפה הגיאוגרפית המקצועית, כך סביר להניח כי יהיה קל יותר ליישם את הדרישות השונות של בחינת הנתי"ב.

חשוב לי לציין כי מרבית התכנים של חוברת זו נכתבו על ידי, אך לא מן הנמנע כי ישנם תכנים אשר לוקטו ממקורות שיתוף חופשיים (כגון רשת התפוצה למורים לגיאוגרפיה באינטרנט, אתר המפמ"ר לגיאוגרפיה וכדומה) ובמקרים אלו השתדלתי מאוד לציין את מקור התכנים על מנת שלא לפגוע בזכויות יוצריהם. במידה ומצאתם בעיה של זכויות יוצרים או טעויות נקודתיות בכלל, נא עדכנו על מנת שאוכל לתקן להמשך.

שאלון הנתי"ב כולל 5 שאלות, מהם יש לבחור 4 שאלות בלבד כאשר השאלה הראשונה הינה שאלת חובה (לרוב בתחום הפיזי), ואילו שאר השאלות נוגעות לתחומים פיזיים, חברתיים ואנושיים. שאלון יחידת הנתי"ב לעולם לא יכלול שאלות הנוגעות למדינת ישראל ולמזרח התיכון.

תוכן עניינים:

פרק ראשון: הכרות בסיסית עם האטלס..... עמוד 3

פרק שני: מבוא כללי להבנת כדור הארץ..... עמוד 4

א. מבנה כדור הארץ.

ב. טקטוניקת הלוחות.

פרק שלישי: תחומים עיקריים בשאלון הנתי"ב..... עמוד 6

א. שאלות/נושאים בתחום הפיזי (הטבע ללא מעורבות האדם) מצד אחד.

ב. שאלות/נושאים בתחום האנושי (האדם, תוצריו והשפעתו) מצד שני.

פרק רביעי: מיפוי בחינת הנתיב / זליה פנינג עמוד 11

פרק חמישי: תרגול שאלות ומבחני בגרות..... עמוד 12

א. שאלות יסוד.

ב. בחינות מלאות והצעות פתרון.

פרק שישי: דף עזר לתרגול מבחני אנסין..... עמוד אחרון

זכרו! מטרת החוברת ללוות את השעורים השוטפים. לא ניתן ללמוד את היחידה ללא נוכחות בשעורים.

בהצלחה!

פרק ראשון: הכרות בסיסית עם האטלס

האטלס האוניברסיטאי הינו הכלי העיקרי בו אנו עושים שימוש ביחידת הניתוב. על מנת לדעת לעשות בו שימוש מושכל, עלינו להכיר את המבנה שלו ואת תוכנו בחתך התחומים השונים.

הערה חשובה מאוד! בעמוד השני של האטלס, לצד הכריכה נוכל למצוא את שנת ההוצאה של האטלס. חשוב להשתמש באותו האטלס לאורך כל תהליך הלמידה וכן לזכור לציין את שנת ההוצאה וסוג האטלס (אוניברסיטאי) בעת כתיבת כל בחינה. חוברת זו מבוססת על הוצאה משנת 2010 אך קיים דימיון רב בין המהדורות השונות). כמו כן, חל איסור מוחלט להביא לבחינה את נספח "הלקסיקון הגיאוגרפי" המגיע לצד האטלס.

מבנה כללי: (עיקרי תכני האטלס)

מפתח המפות: הפנייה למפות מדינת ישראל / המזה"ת / היבשות / מפות עולמיות.

מפות מדינת ישראל: (החל מעמוד 1) - מפות אלו אינן רלוונטיות ליחידת הניתוב.

מפות המזרח התיכון: (החל מעמוד 47) - מפות אלו אינן רלוונטיות ליחידת הניתוב.

מפות היבשות והמדינות השונות: (החל מעמוד 61) בהתאמה למפתח המפות.

לרוב, מפות אלו יהיו מסודרות לפי הסדר הבא: מפות פיזיות של האזורים השונים.

מפות כלכליות (בהתאמה לפיזיות)

מפות מידע נלווה כגון אקלים, וחלוקה מדינית.

מפות כדור הארץ: (החל מעמוד 142)

על פי המבנה הבא: מפה גלובלית פיזית, (פני השטח של יבשות כדור הארץ)

מפה גלובלית מדינית, (חלוקה של מדינות העולם)

מפות מידע בסיסי גלובלי: כגון מפה גיאולוגית, אזורי אקלים, משקעים,

מפות מידע גלובאלי נקודתי: כגון חקלאות, מחצבים, חשמל, צפיפות אוכלוסייה,

מפות מדדי פיתוח גלובאליים: תעסוקה, תל"ג, שיעור בורות, HDI,

מילון גיאוגרפי רב לשוני: איננו רלוונטי לשימושינו.

מפתח השמות: (עמוד 164). הכלי העיקרי למציאת מקומות באטלס (מדינות, ערים, יבשות וכו') מפתח זה מחולק לפי א"ב וכולל בתחילתו פירוש לרשימת הקיצורים השונים.

בשורה תחתונה:

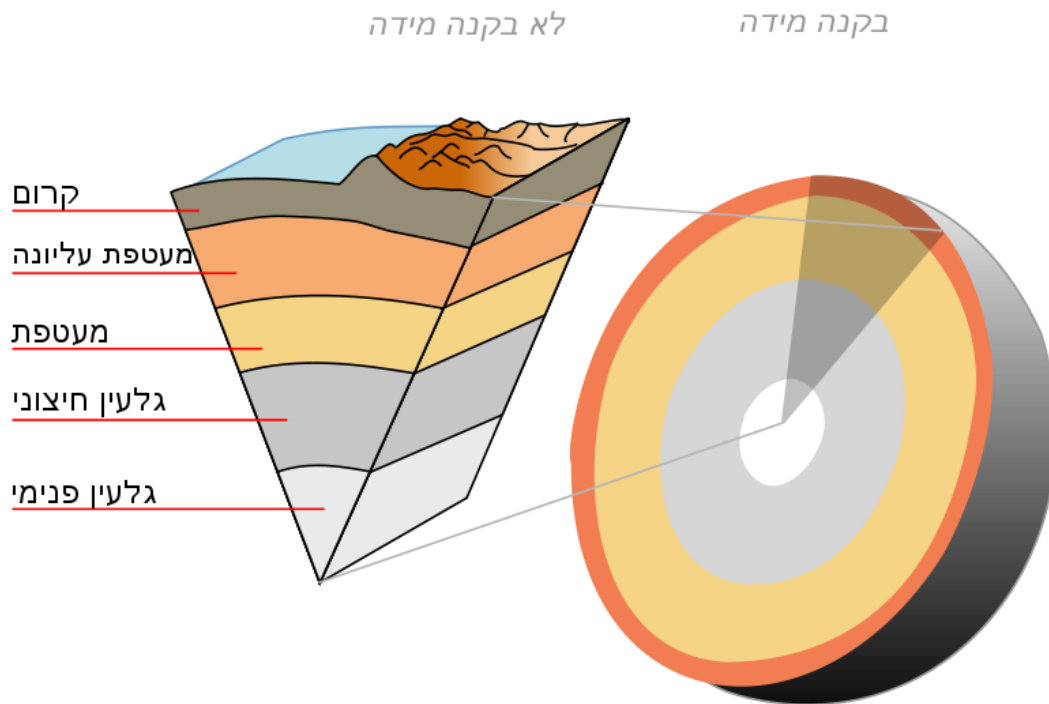
החוכמה הינה לדעת ברמה טובה היכן נמצאות המפות העיקריות הנדרשות לכל שאלה בשאלון, לעשות שימוש נכון במפתח השמות שבסוף האטלס, לדעת לקרוא את המפות השונות (באמצעות המקרא שבכל מפה) ולשלב בין התכנים שלהן במידת הצורך.

פרק שני: מבוא כללי להבנת כדור הארץ

* מבוסס על תכנים חופשיים המפורסמים באתר ויקיפדיה.

א. מבנה כדור הארץ

כדור הארץ מחולק למספר שכבות. אנו חיים על השכבה בחיצונית, הנקראת קרום כדור הארץ. שכבה זו הינה שכבה מוצקה וקשה. ככל שנעמיק לתוך השכבות הפנימיות של כדור הארץ, נמצא כי החומר המרכיב שכבות אלו הינו צמיגי ונוזלי וגובה הטמפרטורה תהיה גבוהה יותר ויותר.

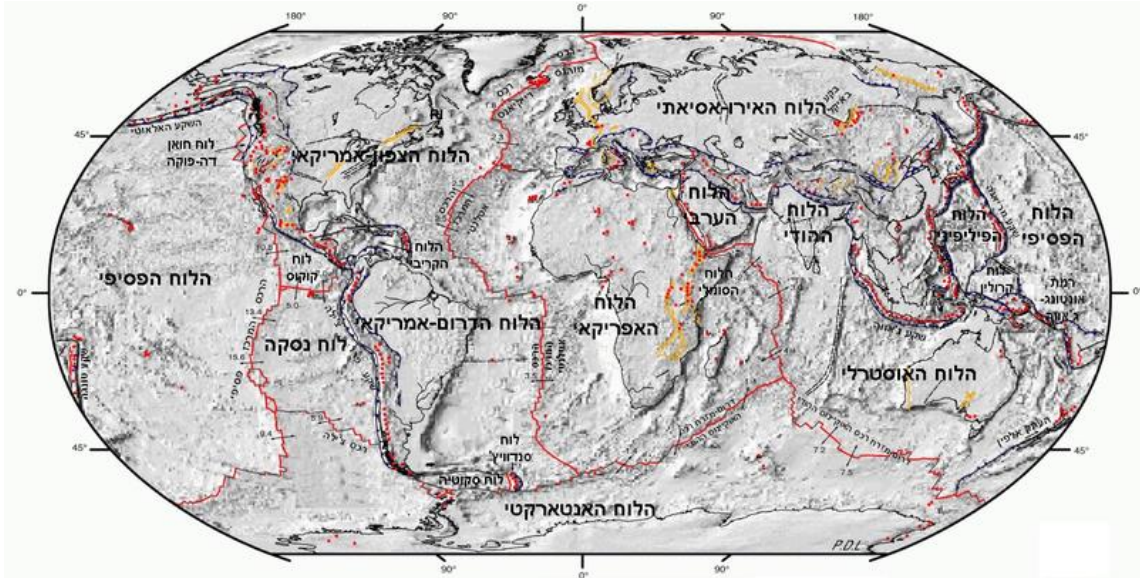
ב. טקטוניקת הלוחות

הלוחות הטקטוניים הם משטחים עצומים בגודלם, אשר משתרעים מתחת ליבשות ולאוקיינוסים ומהווים חלק משכבת קרום כדור הארץ. קיימים תשעה לוחות טקטוניים עיקריים (ומספר רב של תת-לוחות), לוחות אלה נעים בתנועה איטית מאוד (בין חצי סנטימטר לשמונה סנטימטרים בשנה). במשך אלפי שנים, מצטברת תנועה זו וגורמת לנדידת היבשות. על פי התיאוריה המדעית המקובלת, העומדת מאחורי גישת טקטוניקת הלוחות, לפני מיליוני שנים (לפני שקרום כדור הארץ נשבר ללוחות) הייתה יבשת אחת ענקית המכונה פנגיאה.

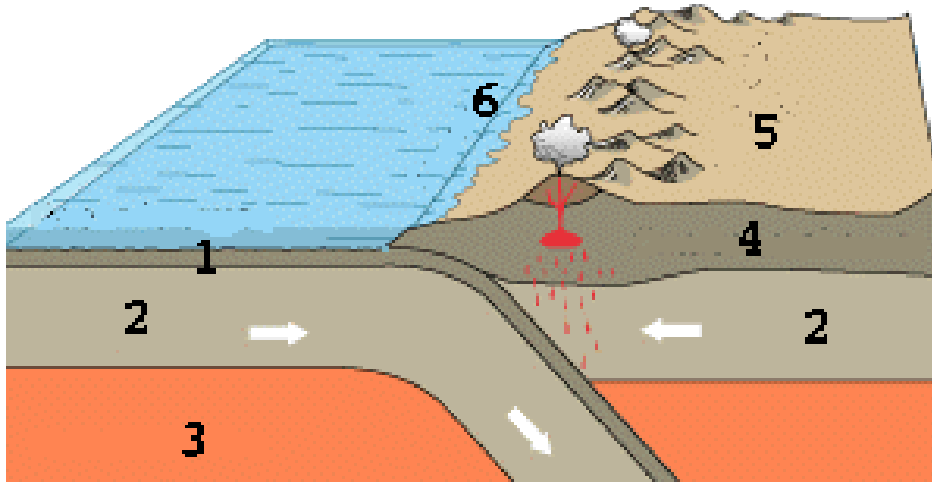
כאמור, לוחות אלו נמצאים בתנועה מתמדת לאור לחצים הפועלים מתוך כדור הארץ ולחצים המופעלים מחוץ, הירח והתנועה הסיבובית של כדור הארץ סביב השמש. הלוחות יכולים לנוע במגמת התרחקות זה מזה אך גם לנוע זה לעבר זה במגמת התנגשות.

תנועת ההתקרבות (התנגשות) הינה הגורם להיווצרותם של מספר דברים בסיסיים :

1. **הרים.** כאשר כיוון הלוחות מביאה להתנגשות, לוח אחד יעלה כלפי מעלה (וייצור אזור הררי) ולוח שני יעמיק לתוך מעבה האדמה, יותר מחומו של כדור הארץ ויתמוג.
2. **רעידות אדמה.** לאור חיכוך בין הלוחות המתרחשות על פני הכדור במוקדי מפגש לוחות ובהמשך לאור רעידות אדמה אלו, לאסונות טבע כגון צונאמי.
3. **הרי געש.** אזור החיבור בין הלוחות מאפשר לחומר הפנימי (מגמה) של כדור הארץ לפרוץ החוצה בתצורה של הרי געש יבשתיים ותת מימיים (ולעיתים ליצירת איים חדשים).

תרשים חלוקת לוחות כדור הארץ. מקור: אתר ויקיפדיה

הדמיית תנועת לוחות ויצירת אזורים הרריים והרי געש. מקור: אתר ויקיפדיה

*** חשוב לציין כי הנושאים כאן מובאים באופן נקודתי בלבד
המהווים בסיס כללי בלבד ויוסברו בהרחבה בשעורים השוטפים.**

פרק שלישי: תחומים עיקריים בשאלון הנת"ב

תחומי הלימוד של יחידת הנת"ב והשאלות השונות מחולקות על פי רוב לרוב לשני נושאים:

שאלות/נושאים בתחום הפיזי (הטבע ללא מעורבות האדם) מצד אחד.

שאלות/נושאים בתחום האנושי (האדם, תוצריו והשפעתו) מצד שני.

ביאור הנושאים העיקריים בתחום הפיזי,

לצד דוגמאות לשאלות רלוונטיות והפנייה למפות באטלס:

א. מיקום וגבולות החבל / המדינה.

בשאלות בתחום זה יש לדעת לתחום את שטח המדינה / החבל או מיקום ערים **באמצעות קווי אורך**

ורוחב עולמיים. התייחסו יתבצע ע"י המידע במפה הפיזית של החבל בלבד! (ולא במפה העולמית)

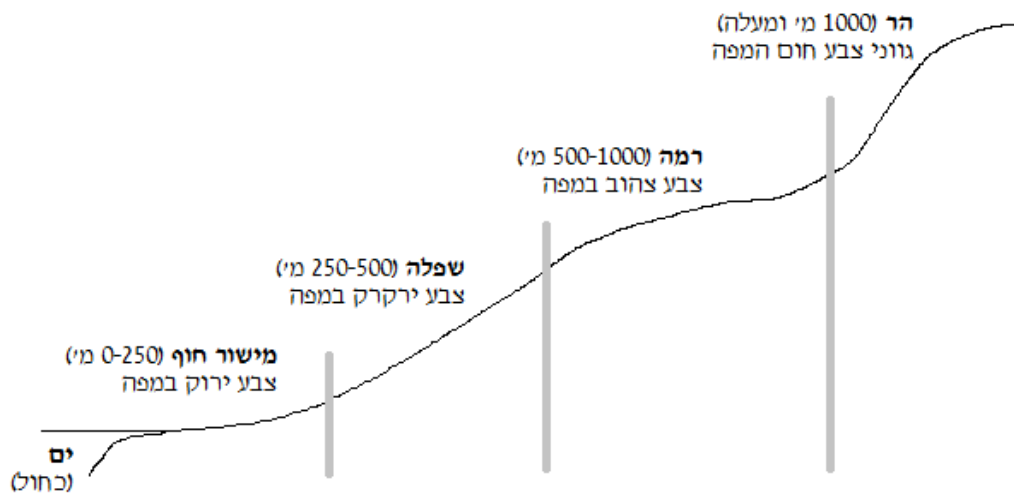
כמו כן, ייתכן ותתבקשו לתאר את המיקום באופן כללי (יבשת, אזור ביבשת, מדינות שכנות)

נזכור כי תיאור מיקום יהיה לרוב תוך שימוש בשמות הכיוונים של שושנת הרוחות בלבד! (צפ', דר')

המפות הרלוונטיות: 1. שימוש במפות הפיזיות של המדינות (היעזרות במפת כדור"א מדינית)

ב. חלוקה ליחידות נוף של החבל / המדינה.

בשאלות בתחום זה יש לדעת לחלק את השטח של המדינה / החבל ליחידות הנוף על פי הגובה שלהן במפה הפיזית (יחידת נוף מישורית, שפלתית, רמתית, הררית) לצד זה נציין את שם היחידה אם יש שם, וכן מבנה פיזי ייחודי כגון רכז הררי, מישור חוף (ולא רק מישור), עמקים.

חתך גובה של יחידות הנוף

המפות הרלוונטיות: 1. שימוש במפות הפיזיות של המדינה / החבל.

הערה חשובה: בשטח מדינה / חבל ייתכן ונמצא מספר יחידות נוף זהות אך נפרדות!

ועל כן, אנו נציין כל אחת מיחידות נוף אלו בנפרד (ובתנאי שאין חיבור בין היחידות הזהות)

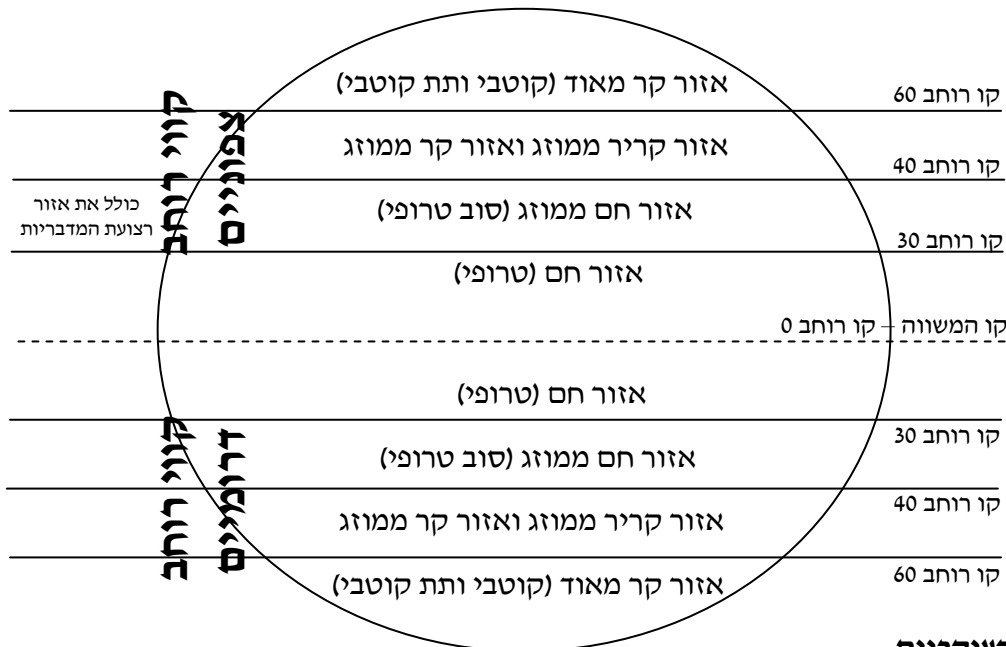
המלצה: להוסיף תרשים לתיאור המילולי. (אינו מוסיף ניקוד אך מסייע לבוחן להבין את התיאור)

ג. מאפיינים פיזיים בחבל. (טבעיים)

- בשאלות אלו לרוב יש לציין מה המאפיין הפיזי ביחידת נוף מסוימת / שטח החבל הרלוונטי. מאפיין פיזי הינו למעשה תיאור של השטח מבחינה טבעית (לא יחידות נוף). כלומר, מה ניתן לזהות בשטח. כגון:
- * גובה – על פי המקרא במפה הפיזית ונקודות שיא גובה הכתובות במפה הפיזית.
 - * הימצאות הרי געש – מופיע במפה הגיאולוגית בסוף האטלס.
 - * הימצאות נחלים ואגמים – מופיע במפה הפיזית, ויש לציין שם וכיוון הזרימה. (מהאזור הגבוה לנמוך)
 - * הימצאות מחצבים – מופיע במפה כלכלית בקטגוריית מחצבים (כגון נפט, פחם, גז, ברזל, נחושת)
 - * הרכב וסוג הקרקע – על פי המידע המוצג במפה הגיאולוגית עולמית.
 - * כל הקטגוריות של מאפיינים אקלימיים כגון כמות המשקעים – בין X ל-Y (ההסבר מופיעים בהמשך)

ד. אקלים: (חלוקה לאזורים, מאפיינים אקלימיים, גורמים למאפיינים, השלכות).

שאלות אלו יתמקדו בכל הנושאים האקלימיים של המדינה / החבל המושפעים מחלוקת כדור"א כך:

התחומים העיקריים:

1. קביעת האזור האקלימי (באמצעות מפת אזורי אקלים עולמית או משקעים אזורית כמו באפריקה)
2. מאפייני האקלים – כיצד ניתן לתאר את השטח הרלוונטי מבחינה אקלימית (משקעים / טמפרטורות) כגון טמפרטורת המקסימום, טמפרטורת המינימום, משרע טמפרטורות (מונח) כמות המשקעים השנתית (גשם), עונת המשקעים, קלימוגרפים (כלי לניתוח מידע)
3. גורמי אקלים: - מה גורם לאזור מסויים להיות עם המאפיין האקלימי שמצאנו בשטח? כגון הרוחב הגיאוגרפי, המרחק מהים, הגובה, רצועת המדבריות העולמית, "צל גשם". (טיפ נוסף: זכרו את חוק ההצפנה המתייחס לקווי הרוחב ולגובה)

מהו משרע טמפרטורות?

ההפרש בין טמפרטורת המקסימום (הטמפרטורה הגבוהה ביותר) לבין טמפרטורת המינימום (הטמפרטורה הנמוכה ביותר) במקום מסוים במהלך יממה, חודש או שנה וכדומה. את טמפרטורת המקסימום של היממה נוהגים למדוד זמן מה אחרי שעת הצהרים, ואת טמפרטורת המינימום מודדים זמן מה אחרי זריחת השמש.

הקשר בין מאפייני אקלים וגורמי אקלים

המאפיין : הימצאות טמפרטורות נמוכות

הגורמים : קווי רוחב גבוהים (לשני כיווני כדור הארץ). ו/או גובה טופוגרפי רב
ההסבר : באזור הקטבים, זווית הקרינה חדה והשמש אינה מחממת, וככל שעולים בגובה הטמפ' יורדת.

המאפיין : טמפרטורות גבוהות כל השנה

הגורם וההסבר : קירבה לקו המשווה. כגון באזור אקלים טרופי. בשל כך שזווית הקרינה קרובה לזנית.

המאפיין : משרע טמפרטורות גבוה / נמוך (הפרשים של מעל ל-15 מעלות בין טמפ' המיני והמקסי)
הגורם וההסבר : ריחוק מהים (הים אינו ממזג – המשרע עולה), קרבה לים (הים ממזג – המשרע עולה).

המאפיין : כמות משקעים נמוכה

הגורם וההסבר : אזור רצועת המדבריות העולמית (לאור קווי הרוחב), הימצאות "מדבר בצל גשם".

המאפיין : כמות משקעים גבוהה

הגורם וההסבר : קירבה לקו המשווה (ריבוי אוקיינוסים המגבירים את הלחות),
קווי רוחב גבוהים בהתאמה לאזורי האקלים. (חוק ההצפנה).

המפות הרלוונטיות : 1. מפת משקעים עולמית, מפת אזורי אקלים עולמית ומפות משקעים אזוריות.

ה. גיאולוגיה (חקר הקרקע) וגיאומורפולוגיה (חקר פני השטח).

בשאלות בתחום הזה רוב תתבקשו לאתר ולהסביר תופעות גיאולוגיות וגיאומורפולוגיות בחבל :

גיאולוגיה : * קימוטים ויצירת הרים – לאור התקרבות לוחות טקטוניים.

זיהוי קימוט קלדוני (ותיק) או אלפיני ("צעיר", עד מליון שנה).

* תופעות געשיות – הרי געש, ביבשה ובים.

* רעידות אדמה – לאור תנועת הלוחות הטקטוניים – חיכוך בין הלוחות.

גיאומורפולוגיה : * סחיפה, בליה והשקעת סחף – על ידי כוחות חיצוניים, זרימת מים בנהרות

* בליה פיזית ומכאנית, (גם לאור רוח ומשקעים)

* סוגי נהרות, עמקים, קרחונים (מורנות, פיורדים עמקי U) ושטפונות.

המפות הרלוונטיות : 1. לנושאים גיאולוגיים : מפה גיאולוגיה עולמית.

2. לנושאים גיאומורפולוגיים : מפה פיזית של החבל בשילוב מפה גיאולוגית.

שימו לב!

הנושא האקלימי הגיאולוגי והגיאומורפולוגי הינו נושא מורכב הכולל גם מונחי יסוד שקשה להבינם רק על סמך המידע בחוברת זו בלבד. על כן, נושאים אלו נלמדים ומוסברים בהרחבה בשיעורים השוטפים.

ביאור הנושאים העיקריים בתחום האנושי,

לצד דוגמאות לשאלות רלוונטיות והפנייה למפות באטלס:

א. ערים ועיור בחבל /ומאפיינים אנושיים

השאלות בתחום זה מתרכזות בנושאים הבאים:

- * קביעת המדרג העירוני בחבל (מדרג חסר / מדרג ראשות, מדרג מלא).
 - * הימצאות עיר ראשה (העיר הגדולה בהרבה מהעיר השנייה בגודלה בחבל / במדינה).
 - * גורמי המיקום של ערים (למה העיר נמצאת איפה שהיא) – לרוב בגלל סיבות פיזיות.
- המאפיינים האנושיים יהיו לרוב תיאור תפוצת האוכלוסייה (מוסבר בהמשך), סוג החקלאות בחבל, הימצאות תשתיות מסוגים שונים (פסי רכבת, כבישים), מתקנים וכדומה.

המפות הרלוונטיות: 1. מפה פיזית של המדינה / החבל.

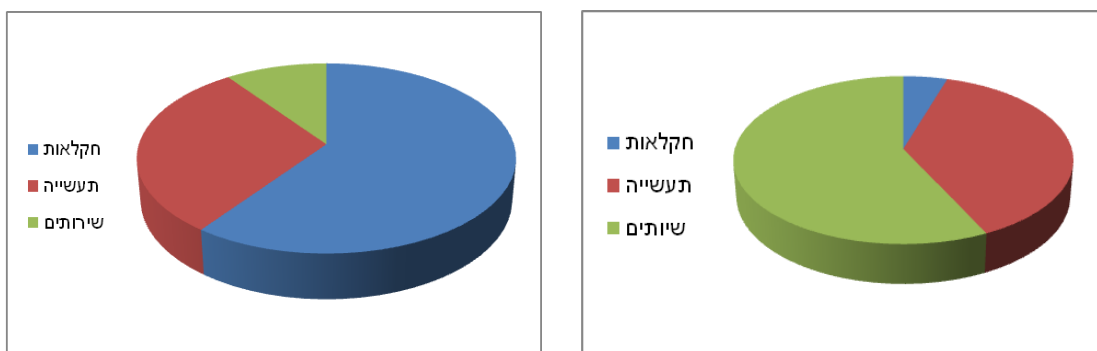
ב. כלכלה בחבל.

השאלות בתחום זה מתרכזות בנושאים הבאים:

- * קביעת רמת הפיתוח של החבל (או ע"י מציאת נתונים או ניתוח נתונים שיוצגו בשאלון).
- היכן מצויה המדינה על ציר רמת הפיתוח: ממדינה מתפתחת ועד מדינה מפותחת. (חוזר בהמשך)
- * בחינת תחומי הכלכלה של החבל (על פי המידע המוצג במפות הכלכליות של החבל ובשימוש במקרא)
- * חלוקה על פי שלושת המגזרים:

- את אוכלוסיית המדינה ניתן לחלק למספר קבוצות לפי החלוקה הבאה:
- * **המגזר הראשוני:** אוכלוסייה העוסקת בתחומי חקלאות.
- * **המגזר השניוני:** אוכלוסייה העוסקת בתחומי תעשייה.
- * **המגזר השלישוני:** אוכלוסייה העוסקת בתחומי מתן שירותים. (עירייה, משטרה)
- בהמשך נוספו המגזרים הבאים:
- * **המגזר הרביעוני:** אוכלוסייה העוסקת בתחומי היי-טק, מחקר ופיתוח.
- * **המגזר החמישוני:** אוכלוסייה העוסקת בתחומי כלכלה (בנקים, מנהלי חשבונות)

ככל שהרכב האוכלוסייה יכול יותר אנשים מהמגזר הראשוני, כך סביר להניח שהמדינה הינה מדינה מתפתחת, וככל שיש יותר אנשים במדינה העוסקים במגזר השניוני והשלישוני, כך המדינה תחשב כמדינה יותר מפותחת. (לדוגמא: בישראל, רק 2% עוסקים בחקלאות)

פילוח של מדינה מתפתחת

מול

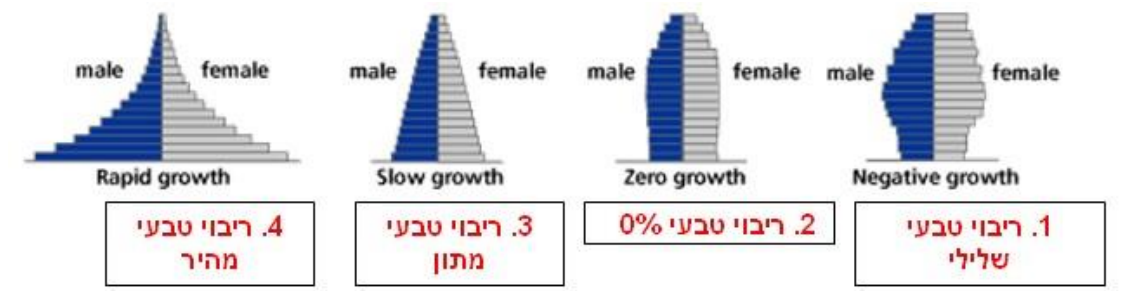
פילוח של מדינה מפותחת

המפות הרלוונטיות: 1. מפת כלכלה של המדינה / החבל. (המקבילה למפה הפיזית)

2. מפות מדדי פיתוח כלכליים עולמיים (תעסוקה)

ג. מבנה האוכלוסייה.

השאלות בתחום זה יבקשו לבחון את אופן הרכב / חלוקת האוכלוסייה במדינה / בחבל הנבחר. השימוש העיקרי יהיה באמצעות טבלאות נתונים או איור של פירמידת הגילאים של המדינה. לאחר בחינת ההרכב, השאלות יבקשו לרוב להסביר את הגורמים להרכב האוכלוסייה, להציג מהן הבעיות העיקריות על פי הרכב האוכלוסייה ולבסוף אף להציע מספר פתרונות לבעיות שהצגתם. פירמידות הגילאים העיקריות: (שימו לב! זה לא הכל - יש עוד הרבה מצבים אותם נלמד בשעורים)

סוגיות עיקריות לגורמים ופתרונות: - מעמד האישה (נמוך / גבוה)

- מודעות לאמצעי מניעה ותכנון המשפחה.

- בעיות מרחביות כגון תשתיות לקויות, רמת הרפואה והשכלה.

שימו לב! שאלות נוספות בפרק זה יכולות להתמקד בנושאי הגירה

כגון הגירה פנימית (בתוך גבולות המדינה), הגירה חיצונית (בין גבולות), מאזן ההגירה של חבל / עיר, הגירה בלתי חוקית, מהגרי עבודה, סיבות להגירה, השפעות ותופעות ההגירה על המדינות השונות וכו'. המפות הרלוונטיות: לא מופיע באטלס, מתבסס על ידע מקביל הנלמד בשעורים השוטפים.

ד. תפוסת האוכלוסייה.

בשאלות שבחלק זה תתבקשו לרוב לתאר את האופן בו פזורים היישובים העיקריים בשטח החבל ולציין מה הסיבות העיקריות לתפוסת שצינתם:

גורמים פיזיים (טבע) – * תבליט. כגון אזור מישורי שלעיתים נוח להתיישבות ולחקלאות.

* הימצאות נחלים / נהרות / ימות. כמקורות מים לשתייה, חקלאות, תחבורה.

* אקלים נוח או לא. בהתאמה למידע במפת משקעים ולאזורי אקלים עולמיים.

* הימצאות מחצבים (למעט עצים!).

גורמים אנושיים (האדם) – * קרבה לחופי הים למטרות מסחר.

* גורמים היסטוריים, דרכי תחבורה, יערות טבעיים.

המפות הרלוונטיות: מפה פיזית של המדינה / החבל.

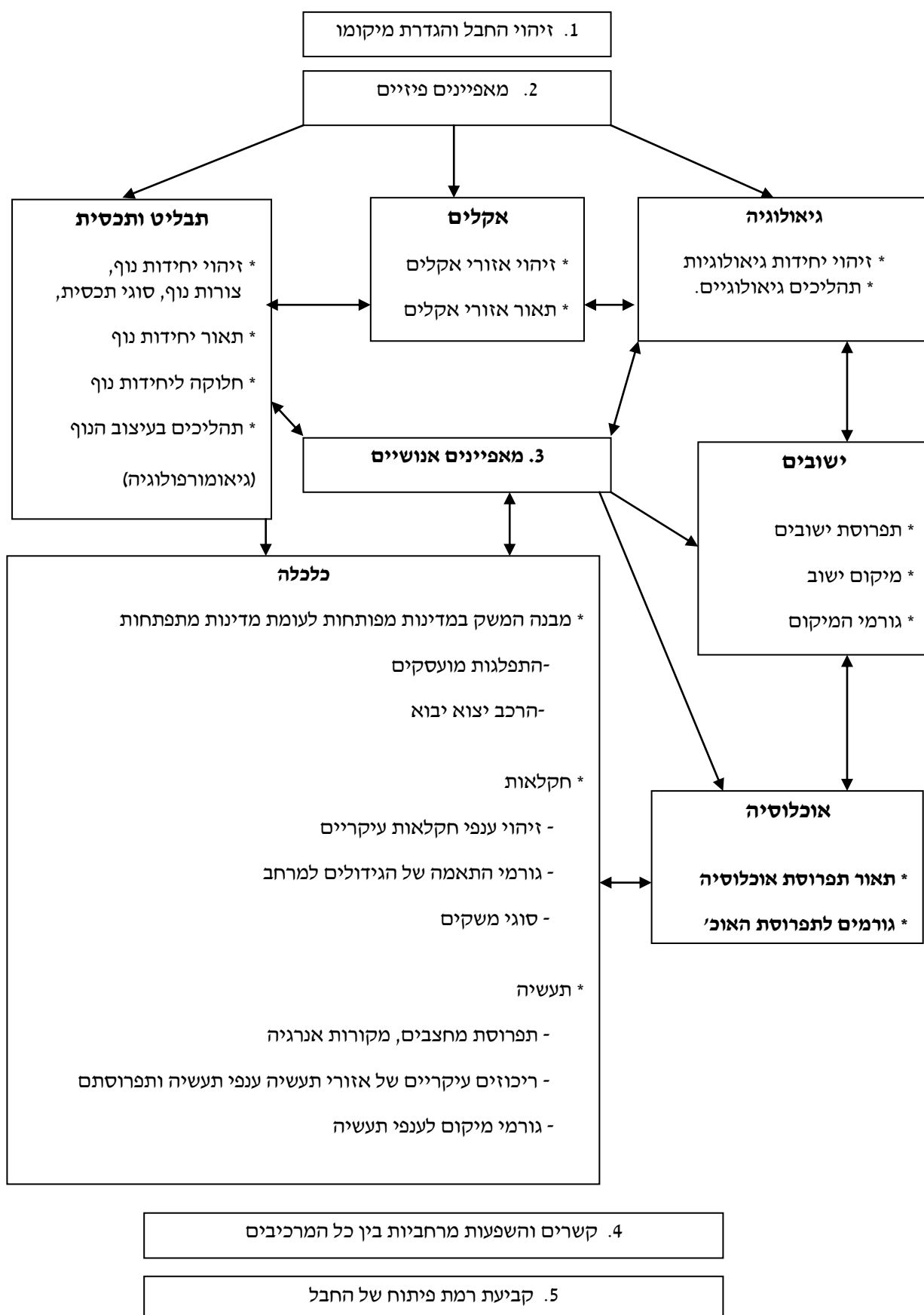
ה. קביעת רמת הפיתוח של החבל.

היכן מצויה המדינה על ציר רמת הפיתוח: ממדינה מתפתחת ועד מדינה מפותחת על פי מידע שיוצג בטבלאות, נתונים או הוצאת נתונים של מדדי פיתוח מהאטלס בחדר מדינות / חבלים.

המפות הרלוונטיות: שימוש במפות מדדי פיתוח עולמיים (הקביעה תהיה ע"י 3 נתונים)

כגון: מפת תעסוקה (הכוללת נתוני תל"ג ושלושת המגזרים). שיעורי בורות, HDI

פרק רביעי: מיפוי בחינת הנתי"ב / זליה פנינג

פרק חמישי: שאלות ומבחנים לתרגול שוטף

שאלות יסוד לשאלה ראשונה:

1. שאלה זו מתייחסת לשטח **מדינת צ'ד**

- א. **תחום** את שטח המדינה באמצעות קווי אורך ורוחב.
- ב. **חלק** את שטח המדינה ליחידות נוף. (בתשובתך שלב תרשים)
- ג. **ציין** מהו האזור האקלימי בו נמצאת המדינה.
- ד. **ציין** מאפיין פיזי שונה לכל יחידת נוף שצינת.

2. שאלה זו מתייחסת לשטח **מדינת גוטמלה**

- א. **תחום** את שטח המדינה באמצעות קווי אורך ורוחב.
- ב. **חלק** את שטח המדינה ליחידות נוף. (בתשובתך שלב תרשים)
- ג. **ציין** מהו האזור האקלימי בו נמצאת המדינה.
- ד. **ציין** מאפיין פיזי שונה לכל יחידת נוף שצינת.

3. שאלה זו מתייחסת לרכס ההרים הנמצא **מדינת גוטמלה**

- א. **הסבר בפרוט** כיצד הוא נוצר רכס הרים זה.
- ב. **ציין** באיזה סוג הרים מדובר.
- ג. **ציין והסבר שני** דברים הנגרמים כתוצאה מתשובתך שבסעיף א'.

השאלות הבאות מתייחסות לשטח **מדינת מרוקו** (ללא השטח של הסחרה המערבית)

1. **תיחום השטח, יחידות נוף ומאפיינים פיזיים.**

- א. **תחום** את שטח המדינה באמצעות קווי אורך ורוחב. (6 נקודות)
- ב. **חלק** את שטח המדינה ל-3 יחידות נוף. (בתשובתך שלב תרשים) (5+15 נקודות)
- ג. **ציין** מאפיין פיזי אחד שונה לכל יחידת נוף שצינת בסעיף ב'. (15 נקודות)

2. **אקלים.**

- א. **ציין** מהו האזור האקלימי בו נמצאת המדינה. (6 נקודות)
- ב. **ציין שניים** מהמאפיינים האקלימיים של האזור האקלימי של המדינה. (10 נקודות)
- (ניתן לחזור על מאפיינים שצוינו בתשובה לשאלה 1 ג').

3. **רמת פיתוח של מדינה.**

- א. **קבע** מהי רמת הפיתוח של המדינה. (6 נקודות)
- ב. **ציין שלושה** נתונים שונים מהאטלס התומכים בקביעתך שבסעיף א'. (24 נקודות)
- (בתשובתך, ציין מאיזו מפה הבאת כל נתון).

גיאוגרפיה

יחידת לימוד אחת – מבחן לתרגול כיתתי

הוראות לנבחן

א. משך הבחינה : שעה וחצי.

ב. מבנה השאלון ומפתח הערכה : בשאלון זה חמש שאלות על חבל ארץ שלא נלמד. עליך לענות על ארבע שאלות, לפי ההוראות בגוף השאלון. לכל שאלה – 25 נקודות, סה"כ – 100 נקודות.

ג. חומר עזר מותר בשימוש :

- אטלס אוניברסיטאי חדש משנת 1995 ואילך

שים לב : אין להשתמש באטלס הכולל את המילון למונחי גיאוגרפיה.

ד. הוראה מיוחדת :

(1) רשום במחברתך את השם ואת שנת ההוצאה של כל אטלס שאתה משתמש בו.

(2) כדי להמחיש את תשובותיך היעזר בסרטונים, בחתכים ובגרפים, לפי הצורך.

כתוב במחברת הבחינה בלבד, בעמודים נפרדים, כל מה שברצונך לכתוב כטיוטה (ראשי פרקים, חישובים וכדומה).
רשום "טיוטה" בראש כל עמוד טיוטה. רישום טיוטות כלשהן על דפים שמחוץ למחברת הבחינה עלול לגרום לפסילת הבחינה!

ההנחיות בשאלון זה מנוסחות בלשון זכר ומכוונות לנבחנות ולנבחנים כאחד.

בהצלחה !

השאלות

חבל ארץ שלא נלמד (100 נקודות)

בשאלון זה תיבדק יכולתך להתמודד עם חבל ארץ שלא למדת עליו.
השאלון מבוסס על ניתוח מפות באטלס כללי.
חבל הארץ שהשאלון עוסק בו הוא **ארצות הברית**. (לא כולל אלסקה)
שים לב, בעמוד האחרון מצורף נספח א' עם מפה סכמטית של ארה"ב.

זכור: המידע הגיאוגרפי נמצא לא רק במפות החבליות והפיזיות שבאטלס, אלא גם במפות העולמיות והנושאות (כמו אקלים, אוכלוסייה וכלכלה).

רשום במחברתך את השם ואת שנת ההוצאה של כל אטלס שאתה משתמש בו

עליך לענות על ארבע שאלות: על שאלה 1 (חובה), ועל שלוש מהשאלות 2-5. (לכל שאלה - 25 נקודות).

ענה על שאלה 1 (חובה)

1. מאפיינים ותהליכים גיאוגרפיים

עיין במפה הסכמטית שבנספח א' בה נראה קו דמיוני המתחיל בעיר "מונטגומרי" שבדרום מזרח ארצות הברית עובר דרך העיר "סולט לייק סיטי" ומסתיים בעיר "סן פרנסיסקו" שבמערב ארצות הברית וענה על השאלות הבאות:

- תאר כיצד יראה חתך הגובה של קו דמיוני זה באמצעות יחידות הנוף העיקריות דרכם הוא עובר.
- ציין מאפיין פיזי אחד שונה לכל אחת מיחידות הנוף דרכן עובר הקו הדמיוני.
- ציין מהן נקודות הציון של כל אחת מהערים המודגשות בקו זה (באמצעות קווי אורך ורוחב).
- ציין והסבר תהליך פיזי אחד שעיצב את אחת מיחידות הנוף בארצות הברית.

שים לב! עליך לענות על שלוש מהשאלות 2-5.

2. אקלים

עיין בקו הדמיוני ובערים המצוינות במפה הסכמטית שבנספח א' וענה על השאלות הבאות:

- ציין דרך איזה אזורי אקלים עובר הקו הדמיוני שבנספח א'.
- לפניך רשימה של היגדים. קבע לאיזו עיר שייך כל היגד והסבר על סמך איזה גורם גיאוגרפי קבעת כל קביעה. שים לב! ניתן לשייך לעיר אחת יותר מהיגד אחד.
 - < כמות המשקעים בעיר זו הינה הנמוכה ביותר.
 - < משרע הטמפרטורות בעיר זו הינו הנמוך ביותר.
 - < הטמפרטורה השנתית הממוצעת בעיר זו הינה הנמוכה ביותר.
 - < כמות המשקעים בעיר זו הינה הגבוהה ביותר.
 - < משרע הטמפרטורות בעיר זו הינו הגבוה ביותר.

- ציין אזור מדברי אחד הנמצא בתחומי ארצות הברית והסבר מה הגורם להיותו אזור שכזה.

...המשך בדף מספר 3

המשך שאלות לבחירה

3. אנרגיה

א. **הסבר** בעזרת המפות הפיזיות והכלכליות שבאטלס מדוע רוב המקורות (60%) לייצור אנרגיה בארצות הברית הינן ממקור תרמי.

ב. **עיין** בגרף המציג את תפוקת הנפט בארצות הברית בשני העשורים האחרונים.

תאר את המגמה העיקרית הנראית בגרף, **והסבר** שני גורמים למגמה זו.

ג. **ציין שני** סוגים של מקורות אנרגיה חלופיים **והסבר** היכן ומדוע הכי כדאי למקם כל סוג של מקור אנרגיה שציינת (יש לציין מיקום מדויק במפה ולהסביר מדוע).

4. ערים עיור ואוכלוסייה

א. לפניך רשימה של מספר ערים גדולות בארצות הברית. בחר בשלוש ערים ועבור כל אחת מהערים שבחרת, **הסבר** גורם מיקום **אחד שונה ותאר** את תפקודה (בסיסה) הכלכלי עליה היא נשענת.

< שיקגו,

< סנט לואיס,

< מיאמי,

< פורטלנד,

< ניו יורק,

ב. הערים סן פרנסיסקו ולוס אנג'לס שבדרום ארצות הברית (במדינת קליפורניה) מתאפיינות באחוז גבוה יחסית של מהגרים זרים. **הצג שני** גורמים אפשריים למגמה זו **והסבר שתי** בעיות שעלולות לנבוע מהמשך מגמה זו.

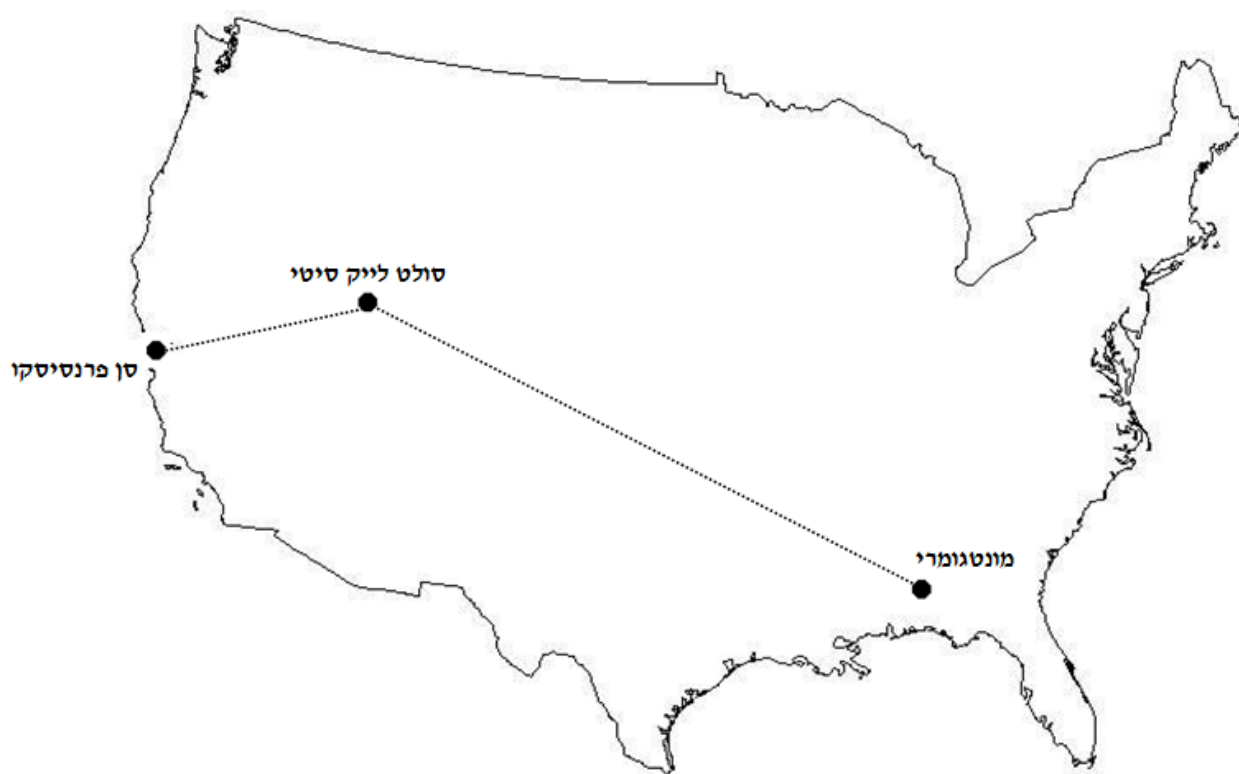
ג. **הסבר שתי** סיבות מדוע בצפון מזרח ארצות הברית אחוז גידול האוכלוסייה עומד על 7.2% ואילו בדרום מערב ארצות הברית, אחוז גידול האוכלוסייה עומד על 23.9%.

...המשך בצד השני

5. שרות, תעשייה וחקלאות

- א. ציין שני ענפים חקלאיים הנפוצים במישורים הגדולים שבמרכז ארצות הברית, **תאר** את תפוצתו של כל אחד משני הענפים שצינת **והסבר** גורם אחד שונה לתפוצתו של כל ענף.
- ב. **תאר** תמורה אחת שחלה מתחילת שנות העשרים ועד היום באחד משני הענפים שצינת בסעיף א'. **והסבר** מהי הסיבה לתמורה שתיארת.
- ג. עיין בשלושת ההיגדים הבאים. קבע לגבי כל היגד האם הוא נכון או לא, **והסבר** קביעתך.
שים לב! קביעה ללא מתן הסבר לא תזכה כלל בניקוד.
- < סביר להניח כי היקף המועסקים במגזר השניוני בארצות הברית נמצא במגמת ירידה.
< מערב ארצות הברית הינו אזור יותר מפותח מאשר מזרח ארצות הברית.
< כלכלת ארצות הברית חייבת להישען גם על אוכלוסיות המהגרים.

נספח א': מפה סכמטית של ארצות הברית

שאלת בונוס : איזה סוג של גבול ניתן לראות בין ארצות הברית ומקסיקו?

בהצלחה!

השאלות

חבל ארץ שלא נלמד (100 נקודות)

בשאלון זה תיבדק יכולתך להתמודד עם חבל ארץ שלא למדת עליו.

השאלון מבוסס על ניתוח מפות באטלס כללי.

חבל הארץ שהשאלון עוסק בו הוא **סין**.

לשימושך, בעמוד 4 מצורף נספח א' עם מפה סכמטית של סין.

זכור: המידע הגיאוגרפי נמצא לא רק במפות החבליות והפיזיות שבאטלס, אלא גם במפות

העולמיות והנושאויות (כמו אקלים, אוכלוסייה וכלכלה).

רשום במחברתך את השם ואת שנת ההוצאה של כל אטלס שאתה משתמש בו

עליך לענות על ארבע שאלות: על שאלה 1 (חובה), ועל שלוש מהשאלות 2-5. (לכל שאלה - 25 נקודות).

ענה על שאלה 1 (חובה)

6. מאפיינים גיאוגרפיים

א. לפניך שלוש נקודות ציון, **ציין** איזו עיר נמצאת בכל נקודה ובאיזה סוג של יחידת נוף כל אחת נמצאת. (9 נקודות)

- 120.5 מזרח / 36 צפון

- 119.5 מזרח / 49 צפון

- 101.9 מזרח / 36.7 צפון

ב. **ציין** מאפיין פיזי אחד הנמצא באזור הסמוך לכל אחת מהערים שצינת בסעיף א'.

שים לב: בכל אחת מהנקודות יש לציין מאפיין פיזי שונה. (9 נקודות)

ג. בדרום מערב סין נמצא אזור הררי המהווה חלק מרכס הרי ההימליה.

ציין באיזה סוג של הרים מדובר **והסבר** מהו הגורם להיווצרותם של הרים אלו. (7 נקודות)

שים לב! ענה על שלוש מהשאלות 2-5.

7. דמוגרפיה

עיין בנספח ב' שבעמוד 5, "**פירמידות הגילאים של סין**" וענה על השאלות הבאות:

ד. **תאר** מבנה הפירמידה של סין לשנת 1990 באמצעות ארבעה מונחים רלוונטיים. (8 נקודות)

ה. **תאר** שני שינויים במבנה האוכלוסייה בין השנים 2010-2050 במדינה, **והסבר** שני גורמים שהביאו לשינוי שתוארת (10 נקודות)

ו. **ציין** מה המאפיין החריג בפירמידה החזויה לשנת 2050 **ושער** מה גרם להופעת מאפיין חריג זה שצינת. (7 נקודות)

8. כלכלה

קרא את הקטע הבא וענה על השאלות שבהמשך:

"כלכלתה של סין השתנתה וכיום היא בעלת תפקיד מרכזי בכלכלה העולמית. רפורמות שהחלו בשנות ה-70 עם תכנון היציאה מחקלאות והפתיחות לסחר והשקעות חוץ קידמו אותה מאוד אך 130 מיליון סינים עדיין חיים מתחת לקו העוני הבין-לאומי והתוצאות הדמוגרפיות של מדיניות 'ילד אחד' הביאה לכך שסין כיום היא אחת המדינות המזדקנות בעולם. ההתפתחות הכלכלית הינה מהירה יותר באופן כללי באזורים שלאורך החוף מאשר אלו הפנימיים יותר. איום אחר לצמיחה לטווח הארוך הוא ההידרדרות בתנאי הסביבה - בייחוד זיהום אוויר ושחיקת הקרקע".

ד. ציין על פי הקטע שני דברים המסייעים לכלכלתה של סין ושני דברים המעכבים את המשך התקדמות קצב התפתחותה הכלכלית. (6 נקודות)

ה. הסבר כיצד שני הדברים שראשונים שצינת בסעיף א' מסייעים לכלכלתה של סין, והצע פתרון אחד לכל אחד משני הדברים שצינת כמעכבי התפתחות כלכלית בסין. (10 נקודות)

ו. יש האומרים שסין הינה מדינה מתפתחת ויש האומרים כי מדובר במדינה הנמצאת בשלבי התפתחות מתקדמים (כלומר, "מדינת ביניים"). קבע מהי דעתך בנוגע לרמת הפיתוח של סין על פי שלושה נתונים שונים ממפות האטלס. (9 נקודות)

9. ערים עיור ואוכלוסייה

ד. לפניך נתונים על גודל האוכלוסייה העירונית והכפרית בסין בשנים נבחרות כולל תחזית לעתיד. הסבר מהי המגמה המוצגת בטבלה, ציין שני גורמים העיקריים למגמה הכללית המוצגת על פי נתוני הטבלה ותאר שתי השפעות שליליות אפשריות של תהליך זה. (12 נקודות)

שנה	אוכלוסייה עירונית	אוכלוסייה כפרית
1950	12%	88%
1985	23%	77%
2005	41%	59%
תחזית 2025	58%	42%

ה. במהלך עשרות השנים האחרונות מתרחשת הגירה של סינים רבים אל מדינות המערב (אירופה, ארצות-הברית ואחרות). הסבר גורם משיכה אחד וגורם דחיפה אחד להגירה זו, ותאר השפעה שלילית אחת לכל גורם שצינת (השפעה אחת על מדינת היעד ואחת על מדינת המוצא). (8 נקודות)

ו. תאר מהי תפרוסת האוכלוסייה בסין וציין שתי סיבות / גורמים לתפרוסת זו. (5 נקודות)

...המשך בצד השני

10. אקלים

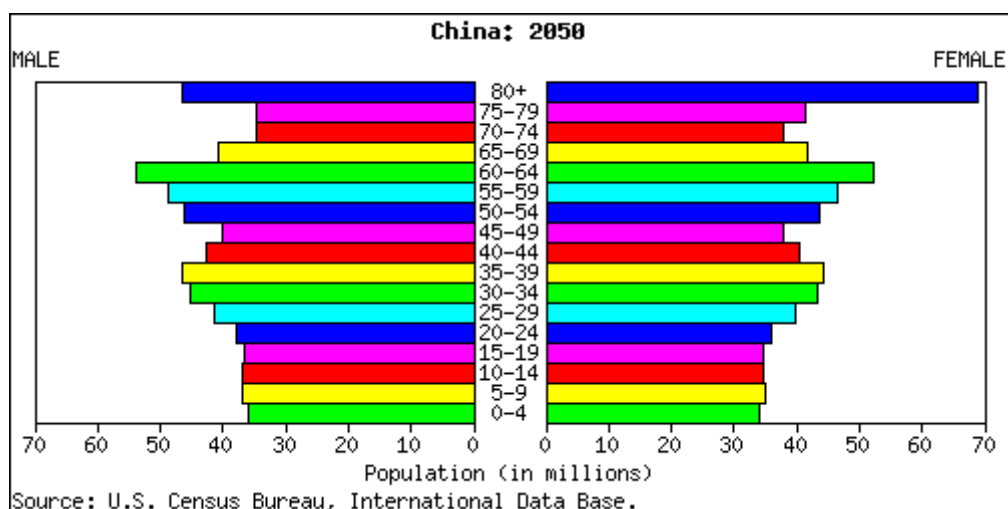
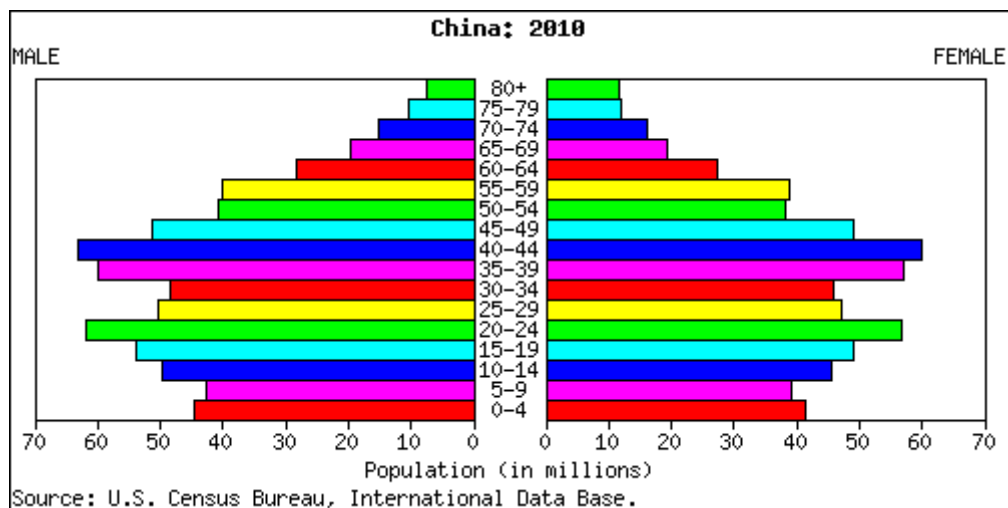
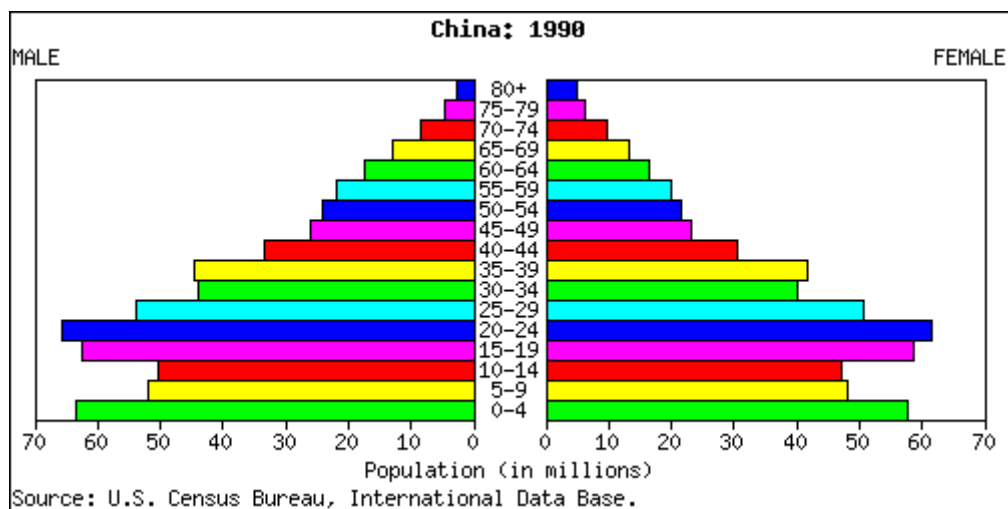
- ד. מתח קו דמיוני בין הערים "הונג קונג", "והן" ו"ביג'נג". **ציין** באיזה אזורים אקלימיים עובר קו דמיוני זה וציין מאפיין אקלימי אחד לכל אחד מהאזורים האקלימיים שציינת. (12 נקודות)
- ה. בצפון מערב סין נמצא מדבר "טקלה מקן". **הסבר** מה גרם להיווצרותו של מדבר זה. (5 נקודות)
- ו. לפניך נתונים אקלימיים של שתי ערים בסין:

עיר	טמפ' ממוצעת יולי	טמפ' ממוצעת ינואר	ממוצע משקעים שנתי
א	31	23	1920 מ"מ
ב'	18	-9	410 מ"מ

קבע אילו נתונים שייכים לעיר **לנז'ו** (104 מזרח, 36 צפון), ואילו נתונים שייכים לעיר **גונגזו** / **קנטון** (113 מזרח, 23 צפון) **והבא שני** הסברים כיצד קבעת קביעה זו. (8 נקודות)

נספח א': מפה סכמטית של סין

בהצלחה!

פה כדאי לצרף מבחני בגרות משנים קודמות והצעות לפתרונות!

פרק שישי: דף עזר לתרגול מבחני אנסיין

א. מיקום ותיחום שטח באמצעות קווי אורך ורוחב: (המידע נמצא במפה הפיזית)

תיאור המיקום באופן כללי בעולם: באיזו יבשת, היכן ביבשת, מי המדינות השכנות / גובלות.
(גבולות המדינות מסומנות בקו אדום)

קווי האורך: _____ מספר _____ מרחי או מערבי _____ מספר _____ מזרחי או מערבי
קווי הרוחב: _____ מספר _____ צפוני או דרומי _____ מספר _____ צפוני או דרומי

ב. חלוקה ליחידות נוף: (המידע נמצא במפה הפיזית ונעזרים במקרא הצבעים)

איך מתארים? יש לשרטט תרשים כללי ולחלק אותו ליחידות הנוף. אחר כך יש לרשום באופן מילולי את השם של כל יחידת נוף שיש, לציין היכן היא במדינה (כיוונים) ושם אם יש.

אזור מישורי - אזור בצבע ירוק (גובה 0-250 מ')
או אזור של מישור חוף: כאשר המישור נמצא בסמיכות לים (לא אגם)
אזור שפלה - אזור הצבוע בצבע ירוק בהיר, נמצא בין האזור המישורי והרמתי. (250-500 מ')
אזור רמתי - אזור בצבע צהוב (גובה: 500-1000 מ')
אזור הררי - אזור בצבע חום (גובה: 1000 מ' ומעלה) - יש במפה גם ציון מדויק של נקודות שיא גובה

תוספות לתיאור: אזור של עמק - יש להגדיר את שמו וכיוונו.
אזור של נופים קרחוניים. (מורנות, עמקי יו, פיורדים) - בסמיכות לקטבים.
אזור של שפכי נהרות במישור חוף (פיורד, דלתא, ביצות, לגונה)

ג. מאפיינים פיזיים:

- * גובה - על פי המקרא במפה הפיזית ונקודות שיא גובה הכתובות במפה הפיזית.
- * הימצאות הרי געש - מופיע במפה הגיאולוגית בסוף האטלס.
- * הימצאות נחלים ואגמים - מופיע במפה הפיזית, ויש לציין שם וכיוון הזרימה. (מהאזור הגבוה לנמוך)
- * הימצאות מחצבים - מופיע במפה כלכלית בקטגוריית מחצבים (כגון נפט, פחם, גז, ברזל, נחושת)
- * כל הקטגוריות של מאפיינים אקלימיים (מופיעים בהמשך הדף למטה)

ד. אקלים:

אזור אקלימי: על פי מפת אזורי אקלים
לציין האם זה אזור קוטבי / תת קוטבי (מאפיין: טמפרטורות נמוכות והרבה משקעים)
אזור ממוזג קר
אזור ממוזג
אזור סוב טרופי (מאפיין שילוב של מגוון טמפרטורות ומשקעים)
אזור טרופי (קרוב לציר ה-0° בקווי הרוחב: מאפיין טמפ' גבוהות והרבה משקעים)

מאפיינים אקלימיים / תיאור האזור האקלימי (נחשבים גם כמאפיינים פיזיים)
* כמות משקעים שנתית - על פי מפת משקעים. (יש לציין תחום: בין כמה לכמה).
* טמפרטורה - על פי מפת טמפרטורות. (יש לציין תחום: בין מה למה).
טמפרטורת מקסימום: יולי (בחצי הכדור הצפוני) וינואר (בחצי הכדור הדרומי)
טמפרטורת מינימום: ינואר (בחצי הצפוני) או יולי (בחצי הדרומי).
* משרע טמפרטורות - ההפרש בין טמפרטורת המינימום לטמפרטורת המקסימום.
משרע גבוה מעיד על ריחוק מהים, משרע נמוך מעיד לרוב על קרבה לים (ממוזג)

* תיאור משנה של אזור אקלימי – מופיע במפת איזורי אקלים (אזור מדברי, ערבות או סוואנה)
 * ניתוח קלימוגרף. (עמודות = משקעים, הקו = טמפרטורות)

גורמי אקלים:

- * הגובה: ככל שנמצאים יותר גבוה וצפונה כך הטמפרטורות נמוכות יותר ויש יותר משקעים.
- * המרחק מהים: ככל שמתרחקים מהים, כמות המשקעים פוחתת והמשרע טמפי' עולה.
- * רצועת המדבריות העולמי: קו רוחב 30 צפון ו-30 דרום (טמפי' גבוהות וכמות משקעים נמוכה)
- * מדבר בצל גשם: אזור הנמצא מעברו המנוגד לכיוון הרוח של רכס הררי.

ה. מאפיינים אנושיים:

* אוכלוסייה ויישובים:

- תאור תפוצת האוכלוסייה (איך היישובים פזורים באזור) – שימוש במפה הפיזית.
- צפיפות אוכלוסייה – מפת צפיפות אוכלוסין או שימוש במפה הפיזית.
- גורמים לתפוצת האוכלוסייה – מיקום ואיתור
- (סיבות של: קרבה למקורות מים, למחצבים, אקלים נוח, מישור, על נתיבי דרכים)
- מאפיינים דמוגרפיים (תוחלת חיים, שיעורי ילודה, שיעורי תמותה, ריבוי טבעי.
- סוגי יישובים (כפר עיר) ומדרג עירוני,
- תחבורה (תאור מערכת התחבורה – כבישים ורכבות)
- ניתוח פירמידת גילאים.

* כלכלה:

- תחומי עיסוק בחקלאות (מופיע במפה הכלכלית)
- תחומי עיסוק בתעשייה (מופיע במפה הכלכלית)
- תל"ג, חלוקה למגזרים (מפת תעסוקה בסוף האטלס)
- פוטנציאל תיירותי.

ו. קביעת רמת פיתוח של מדינה:

קביעה האם מדובר במדינה מפותחת, מתפתחת או ביניים (אפשר לשלב בין לבין)
 ואז יש להוכיח על פי המידע המוצג במפות מדדי פיתוח כגון: (יש לתת לפחות 3 נתוני מדדי פיתוח)
 מפת תעסוקה, מפת תוחלת חיים, שיעורי ילודה, מחלות, אינדקס הפיתוח האנושי וכדומה.

ז. נקודות נוספות:

- הרים: (מידע במפה גיאולוגית) תהליכי גיאולוגיה נוצרים על ידי כוחות פנימיים בכדור"א
- * היווצרות הרים: טקטוניקת הלוחות (יש לציין איזה לוח התנגש באיזה לוח).
- * סוג ההרים – אזורי קימוט צעיר / ותיק
- אלפיני = הר צעיר או קלדוני = הר ותיק) מופיע במפה גיאולוגית.
- * הרי געש – גורם להיווצרות (טקטוניקת הלוחות).
- יש לשים לב לאזור "טבעת האש".

- אסונות טבע (מפת אסונות טבע או בעיות מרחביות)
- כגון רעידות אדמה – בגלל טקטוניקת הלוחות.
- כגון סופות גשם – בגלל האזור האקלימי.
- גיאומורפולוגיה (חקר פני השטח) מוצג במפה הפיזית.
- למשל, בליה מרוח ומשקעים, סחיפה, תופעות קארסטיות.